

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja Haridusteaduskond
Klassiõpetaja õppekava

Siret Jõgisuu

I kooliastme õpetajate ja lapsevanemate arusaam koolikiusamisest

magistritöö

Juhendaja: Kristiina Tropp

Läbiv pealkiri: Koolikiusamine

Tartu 2011

Resümee

Käesoleva töö eesmärk oli välja selgitada mida teavad I kooliastme lapsevanemad ja õpetajad koolikiusamisest, mil määral osatakse tuvastada ja näha märke, et kiusamine on aset leidnud või millised sekkumisviisid on antud situatsioonis võimalikud. On väga oluline, et lapsevanematel ja õpetajatel oleks kiusamisest ühtne arusaam, sest vaid siis saab koostöö edukalt toimida.

Selleks uuriti Lõuna-Eesti koolide algklasside (1. – 3. klass) lapsevanemaid ja klassiõpetajaid. Uuritava kontingendi moodustasid 29 klassiõpetajat, kes olid 100% naissoo esindajad ja 65 lapsevanemat, kellest 53 olid naissoost ja 12 meessoost. Probleemi uurimiseks kasutati töö autori poolt koostatud ankeeti, mille 11 küsimusest 8 olid avatud vastusega küsimused.

Uurimusest selgus, et nii õpetajad kui lapsevanemad jagasid kiusamise laiemalt vaadatuna kaheks liigiks: füüsiliseks ja mittefüüsiliseks. Lapsevanemad pakkusid, et kiusamine on rohkem mittefüüsilist laadi, seevastu õpetajad tõid oma kirjeldustes enam välja füüsilisi kirjeldusi. Vaid viiendik mõlemast uuritavate grupidest lisas, et kiusamine on korduv ja tahtlik ning alla 10% mainis ebavõrdset võimutasakaalu.

Uuritavad oskasid välja tuua erinevaid kiusamise tunnuseid. Kõige vähem neist mainiti õpilase raskusi koolitöös, kõige rohkem tunnete ja meeleoluga seotud märke õpetajate poolt ning tekkinud koolitõrget lapsevanemate poolt. Veel selgus, et 9 õpetajat kümnest ja praktiliselt iga teine lapsevanem on oma elu jooksul kokku puutunud koolikiusamisega ja see kokkupuude on olnud enamasti mittefüüsilist laadi. Kõige vähem kokkupuuteid on uuritavatel küberkiusamisega. Enim põhjustab kiusamist täiskasvanute arvates ohvri erinev välimus ja enim kiusatakse tähelepanu saamiseks, madala enesehinnangu ja perekonnast tulenevate probleemide tõttu.

Kiusamisjuhtumite võimalike lahendusviisidena nähakse kooli ja kodu tihedat ja toimivat koostööd ning koolitasandist lähtuvaid meetmeid.

Märksõnad: koolikiusamine, lapsevanem, õpetaja, arusaam, kiusamise tunnused, märkamine, sekkumine

The vision of classteachers and parents about bullying in schools

Abstract

Keywords: bullying in school, parent, teacher, vision, signs of bullying, noticing bullying, intervention

The aim of the thesis was to find out what the parents and teachers on the first school level know about school bullying, to what extent they are capable of ascertaining and seeing the signs indicating that a student has been bullied and what kind of measures can be taken in the given circumstances. It is of vital importance that parents and teachers have a similar understanding of school bullying as it is only then that successful co-operation is possible.

To answer the questions above, parents and class teachers of students on the elementary level (forms 1-3) of Southern Estonian schools were surveyed. Among the participants there were 29 class teachers, all of whom were female, and 65 parents, 53 of whom were female and 12 male. The survey used a questionnaire compiled by the author of the thesis. Out of the total 11 questions in the questionnaire 8 were open-ended ones.

The results showed that both parents and teachers divided school bullying into two broad categories – physical and non-physical. The parents tended to concentrate more on non-physical bullying whereas the teachers described more instances of physical bullying. Only one fifth of all the participants in both groups added that bullying was intentional and characterised by repetition and less than 10% mentioned power imbalance.

The participants were able to point out different signs of bullying. Difficulties with schoolwork were described least frequently while signs connected with feelings and mood were most frequently mentioned among the teachers and emerging negative attitudes towards school among the parents. The results also showed that nine teachers out of ten and virtually every second parent has had to deal with school bullying at some point of their lives and it has mostly been the non-physical kind. The type of bullying mentioned least by all the participants was cyber bullying. Adults are of the opinion that the most prevalent reason for being bullied is the victims' appearance that differentiates them from their peers. The participants also think that the most usual reason for bullying is to get attention, due to a low self-esteem and due to problems coming from the bully's family.

Parents and teachers alike think that the possible way how to prevent school bullying is a tight ongoing co-operation between school and home as well as various school-based measures.

Sisukord

Sissejuhatus	6
<i>Koolikiusamise mõiset, liigid ja tunnused</i>	6
<i>Koolikiusamise mõiste ja tunnused.</i>	6
<i>Kiusamise liigid.</i>	7
<i>Kiusamises osalejad</i>	8
<i>Kiusajad.</i>	8
<i>Ohvrid.</i>	9
<i>Kõrvalseisjad.</i>	9
<i>Täiskasvanute nägemus kiusamisest varasemate uuringute põhjal</i>	9
<i>Uurimuse eesmärk ja küsimused</i>	12
Metoodika	13
<i>Valim</i>	13
<i>Uurimisinstrumendid</i>	13
<i>Protseduur</i>	13
Tulemused	14
<i>Koolikiusamise olemus</i>	16
<i>Koolikiusamise tunnused</i>	16
<i>Koolikiusamise liigid</i>	17
<i>Kiusamise osapooled</i>	17
<i>Isiklik kokkupuude koolikiusamisega</i>	18
<i>Kiusamise põhjused</i>	20
<i>Kiusamisse sekkumine</i>	21
<i>Kirjeldatud käitumise hindamine kiusamiseks</i>	23
Arutelu	24
Kasutatud kirjandus	28

Sissejuhatus

Käesolev magistritöö käsitleb kiusamist spetsiifilises keskkonnas – koolis. Erinevate uuringute põhjal selgub, et kiusamine on tänapäeval väga suureks probleemiks koolides. Selleks, et aru saada, mis on kiusamine, tuleb selgeks teha kiusamise mõiste, liigid ja osapooled. Et aga kiusamisprobleemidele efektiivset lahendust leida peaksid kool ja kodu omavahel tihedat koostööd tegema. Enne kui koostöö toimida saab, tuleks välja selgitada, mida lapsevanemad ja õpetajad koolikiusamisest teavad: definitsioon, kiusamise tunnused, liigid ja kiusamise osapooled, põhjused, sekkumisvõimalused. Nii tekkiski autoril huvi teada saada, kas ja mil määral kattuvad lapsevanemate ja õpetajate arusaamad antud teemast.

Antud magistritöö uurib lapsevanemate ja õpetajate teadlikkust koolikiusamisest. Palju on uuritud laste arvamust koolikiusamisest, vähem õpetajate arvamust ning lapsevanemad on jäetud sootuks „vaeslapse“ ossa. Ometigi on just lapsevanemad ja õpetajad need, kelle koostöö ja toetus kiusamisprobleemide lahendamisel on väga olulised.

Magistritöö eesmärkideks oli uurida:

- lapsevanemate ja õpetajate oskust defineerida sõna „koolikiusamine“;
- lapsevanemate ja õpetajate teadlikkust kiusamisprobleemidest I kooliastmes;
- millised on võimalikud sekkumisviisid õpetajate ja lapsevanemate arvates.

Koolikiusamise mõiste, liigid ja tunnused

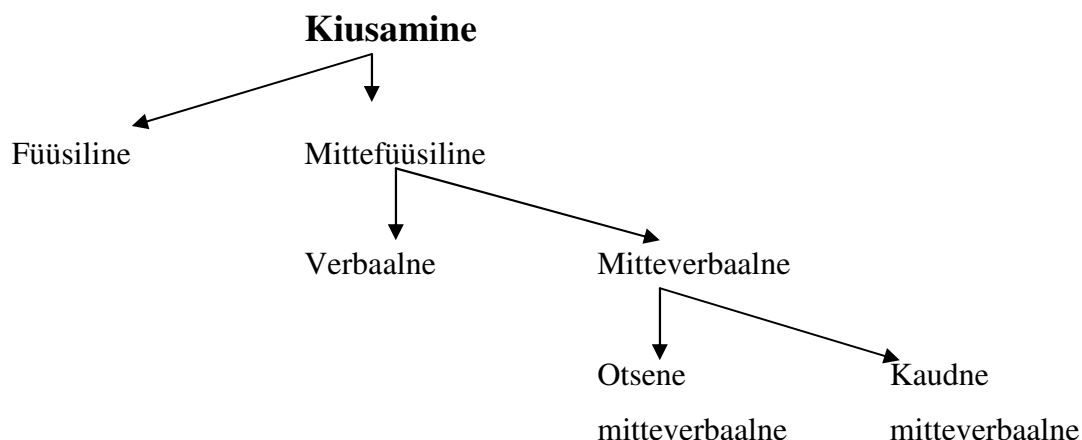
Koolikiusamise mõiste ja tunnused. Kõivu & Kraavi (2001), Sharpi & Smithi (2004), Smithi & Braini (2000), Rigby (2003) ning Hazleri & Hooveri (1993) sõnul on kiusamine agresiivse käitumise alaliik kus üks õpilane või grupp õpilasi kasutab teise suhtes vaimset või füüsilist vägivalda korduvalt pikema aja jooksul. Iga agressiivne käitumine pole veel kiusamine. Kui näiteks kaks vaimselt ja füüsiliselt sama tugevat inimest satuvad konflikti, siis sel juhul ei saa seda nimetada veel kiusamiseks. (Kõiv & Kraav, 2001).

Kiusamine on enamjaolt tahtlik ning haigettegev. Ajaliselt võib kiusamine kesta nädalast kuni aastateni välja. Kiusamise taga on soov domineerida ja tunda ennast tähtsana (Sharp & Smith, 2004).

Kiusamist iseloomustavad kolm põhilist tunnust: enamjaolt ohver ei provotseeri kiusamiskäitumist, kiusamine on mitmekordne tegevus, kiusaja on kas füüsiliselt või vaimselt tugevam kui ohver (Smith, 1991, viidatud Kõiv, 2003a). Väljend „koolikiusamine“ tuleneb vastavalt keskkonnast, kus intsident aset leiab (Kõiv, 2000).

Pidevalt esinevad sinikad ja marrastused on üks kindel märk lapse kiusamisest, kuid on teisigi tähelepanekuid, mida tuleks jälgida: laps kurdab pidevalt kõhuvalu või mõnd muud haigust, ei taha kooli minna, kaotab tihti oma asju või tuleb koju lõhutud asjadega, ei suuda keskenduda, unehäired, sagedased meeleolu kõikumised, on kergesti ärrituv ning esinevad raskused koolitöös (Helping Kids..., 2007; Rigby, 2003).

Kiusamise liigid. Sullivan, Cleary & Sullivan (2004) jagavad kiusamise laiemalt kahte liiki: füüsiliseks- ja mittefüüsiliseks.

Joonis 1: Kiusamise liigid. Sullivan, Cleary ja Sullivan (2004).

Füüsiline kiusamine esineb siis, kui inimene saab füüsiliselt kannatada. Füüsiliseks kiusamiseks saab pidada hammustamist, jalaga või rusikaga löömist, kriimustamist, sülitamist, jala tahapanemist ja juustest kiskumist.

Mittefüüsiline kiusamine jagatakse omakorda verbaalseks ja mitteverbaalseks (vt joonis 1). Verbaalne kiusamine võib olla mõni solvav telefonikõne, raha või esemete väljapressimine, hirmutamine, vägivallaga ähvardamine, sõimamine, narritamine, mõnitamine, laimu ja pahatahtlike kuulujuttude levitamine. Mitteverbaalne kiusamine jaguneb omakorda otseseks ja kaudseks kiusamiseks. Otsese mitteverbaalse kiusamise alla kuuluvad ebaviiskad liigutused ja

grimmassid. Sageli neid isegi ei peeta kiusamiseks kuid siiski on sellise käitumise eesmärgiks tegelikult oma ülemvõimu näitamine. Kaudne mitteverbaalne kiusamine on tahtlik ja sageli süstemaatiline ignoreerimine, mittekaasamine ja tõrjumine, õelate kirjade saatmine ja teiste õpilaste vaenule õhutamine.

Ka Kraav ja Kõiv (2001) jagavad kiusamise laiemalt kahte liiki. Füüsiline kiusamine, mis kätkeb endas löömist, tagumist, raha ja asjade võtmist ning psühholoogiline kiusamine, mis seisneb narrimises ja ühistest üritustest kõrvalejätmises. Soonetsi (1997) arvates psühholoogiline kiusamine alavääristab last ning tema enesehinnangut alandatakse.

Eraldi võib veel välja tuua kolmanda kiusamise liigi, milleks on vara kahjustamine. Selle punkti alla kuuluvad näiteks isiklike asjade äravõtmine, riiete katkirebimine ja kooliasjade lõhkumine. Kiusamine võib olla üks nendest vormidest või kombinatsioon neist (Sullivan, Cleary & Sullivan, 2004).

Kiusamises osalejad

Kiusamisega võib meist kokku puutuda igaüks, olgu siis kas kiusaja, ohvri või kõrvalseisja rollis. Olweus (Olweus, 1993, viidatud Kõiv, 2006) näeb kiusamiskäitumises kaht põhilist osapoolt, kelleks on kiusajad ja ohvrid. Sealjuures jagab ta ohvrid omakorda passiivseteks- ja provokatiivseteks ohvriteks. Passiivsed ohvrid on endassetõmbunud ja pole võimelised end ise kaitsma, vastupidiselt provokatiivsetele ohvritele. Provokatiivseid ohvreid nimetatakse veel kiusajatest-ohvriteks ja nad võivad olla nii kiusaja kui kiusatava rollis (Ball et al, 2008; Solberg et al. 2007). Kiusajatest ohvritel on märkimisväärselt madalam enesehinnang kui kiusajatel (Pollastri et al 2010).

Kiusajad. Kuigi kiusajad võivad erineda kasutatava agressiooni tüübi poolest, on enamus kiusajatele siiski omased teatud iseloomujooned, leiavad Smokowski & Kopasz (2005). Cook (2010) avaldab oma uurimuse põhjal, et tüüpiline kiusaja on sotsiaalselt ebaküps, ei oska lahendada seoses teistega esile kerkivaid probleeme, esineb raskusi koolitöös ning suhtub kaaslastesse negatiivselt. Kiusajad on ülemäära agressiivsed ja nad naudivad teiste üle domineerimist (Carney & Merrell, 2001) ning neil on madal empaatiavõime (Beale, 2001).

Ohvrid. Ohvrid kalduvad olema vaiksed, ettevaatlikud, murelikud ja nende sotsiaalsed oskused pole eriti kõrgelt arenenud. Madala enesehinnangu tõttu ei suuda kiusatavad iseenda eest seista ja sageli ei julge nad kiusamisest kellelegi rääkida. Ka Cook (2010) tõdeb, et tüüpilisel ohvril on puudulikud sotsiaalsed oskused ja teda ignoreeritakse ja tõrjutakse rühmakaaslaste poolt (Smokowski & Kopasz 2005). Ohvrid arvavad enamasti, et nad on ise kiusamises süüdi. Tekkiv depressioon üha süveneb ja peagi nad tunnevad, et pole midagi väärt (Sullivan et al, 2004). Ohvrite alla võib liigitada ka kiusajatest-ohvrid (Solberg et al. 2007; Ball et al, 2008), keda mainiti juba eespool.

Kõrvalseisjad. Kiusamiskäitumise olulise osa moodustavad kiusajad ja ohvrid. Vähemtähtsamad pole selles protsessis ka kõrvalseisjad. Salmivalli (1996) eristabki lisaks ohvritele ja kiusajatele veel kiusamise tunnistajaid, kes jagunevad omakorda erinevatesse rollidesse:

- abilised, kes osalevad heameelega protsessis;
- õhutajad, kes otseselt ei ründa aga on siiski alati publikuks;
- eemalehoidjad, kes ei võta selget seisukohta ja tänu sellele toetavad vaikimisi kiusamiskäitumist;
- kaitsjad, kes on ohvri poolel ja üritavad kiusajaid takistada. Nad mõistavad kiusaja hukka, toetavad ohvrit ja püüavad teisi peatada (Smith, Pepler & Rigby, 2004);
- isikud, kellel puudub selge roll.

Tüdrukud ja poisid jagunevad erinevate rollide vahel ebaühtlaselt. Tüdrukud on enamasti kaitsja või eemalehoidja rollis, poisid seevastu enam kiusaja, abilise või õhutaja rollis (Salmivalli et al., 1996).

Täiskasvanute nägemus kiusamisest varasemate uuringute põhjal

Õpetajad ja lapsevanemad peaksid olema esimesed, kes aitavad ja suunavad last, kui teda kiusatakse. On väga oluline, et täiskasvanud ja lapsed mõistaksid kiusamist ühtmoodi.

Kiusamisprobleemide lahendamine peaks haarama nii koolitöötajaid, õpilasi kui lapsevanemaid. Väga palju on kiusamist uuritud laste seisukohalt – selle olemasolu koolides, ennetusprogrammid ja nende toimimine (Smith & Brain, 2000; Solberg, Olweus & Endresen, 2007; Kraav & Kõiv, 2001). Kuid nõ vaeslapse ossa on jäetud lapsevanemad ja õpetajad. Nii

mitmedki programmid eeldavad lastevanemate koostööd kooliga, aga kas saab olla kindel, et lapsevanemad ja samas ka kooliõpetajad üldse teavad, mis on kiusamine? Kas mõlema osapoole definitsioon ja nägemus koolikiusamisest ning selle võimalikest lahendusviisidest kattub täielikult või ainult osaliselt?

Nendest vähestest uurimustest, mis on tehtud õpetajatele (Naylor et al, 2006), selgub, et ka õpetajad ei tea väga täpselt, mis on kiusamine (Houndoumadi & Pateraki, 2001). Tuleb välja, et õpetajad on lastele rääkinud kiusamisest märkimisväärselt vähem kui lapsevanemad. Veel enam, peaaegu pooled õpilased kurtsid, et nad pole kindlad, kas nende õpetajad üldse teavad kiusamise olemasolust midagi. Vastupidine oli olukord vaid kiusajatega, kes väitsid, et õpetajad on nendega kiusamisest enam rääkinud kui vanemad. Rohkem kui pooled küsitatud lastest ei olnud kindlad, kas õpetajad koguni märkavad toimepandud kiusamisi (Houndoumadi & Pateraki, 2001). Samas uurimuses läbiviidud küsitluse põhjal selgus, et lapsevanemad on teadlikumad kiusamisest ja räägivad oma lastega rohkem sel teemal kui õpetajad. Viidates Houndoumadi & Pateraki (2001) uurimusele on Holt et al., 2009 veendunud et, rohkem tähelepanu peaks pöörama just lapsevanemate ja nende teadlikkuse uurimisele, kuna nemad suudavad otseselt mõjutada lapse kiusamiskäitumist. Uurimusest selgus, et enamus lapsevanemaid teadis, et kiusamine on nende last kahjustav tegevus ja suur osa arvas, et kiusamisest peaks koolis rohkem rääkima. Sellegipoolest, kolmandik lapsevanematest ei pidanud vajalikuks suurendada kooli ja koduvahelist koostööd kiusamisprobleemide lahendamiseks.

Ühes teises Itaalia uurimuses (Bacchini, Amodeo, Vitelli, Abbruzzese & Ciardi, 1999) uuriti õpetajate nägemust kiusamisest. Tuli välja, et õpetajad ülehindasid end, arvates, et 45% juhtudest räägivad õpilased pigem nendega ja neljandik lapsevanematega. Siinkohal erines õpetajate nägemus laste omast, kes pigem eelistavad oma murest rääkida lapsevanematega (Bacchini & Valerio, 1997, viidatud Menesini et al 2002)

Monks & Smith (2006) viisid läbi uurimuse, kus teistehulgas küsitleti lapsevanemaid. Uurimusest ilmnes, et lapsevanemad oskasid eristada füüsilist ja verbaalset kiusamist ning võtsid arvesse ka asjaolu, et kiusaja on kiusatavast kas vaimselt või füüsiliselt tugevam. Veel lisati, et kiusamine on tahtlik tegevus (Monks & Smith, 2006).

Murettekitavaid tulemusi said ka Smorti, Menesini, Smith (2003, viidatud Monks & Smith, 2006) oma uurimuses, kuna inglased lapsevanemad defineerisid kiusamist kui füüsilist agressiooni jättes kõrvale muud kiusamise liigid, näiteks grupist väljaarvamise ja ignoreerimise.

Mõned uurijad leiavad, et õpetajad ja teised täiskasvanud defineerivad kiusamist üsna kitsalt, tuues välja vaid füüsilist agressiooni (Monks & Smith, 2006; Naylor, Cowie, Cossin, Bettencourt & Lemme 2006). Teised aga leiavad, et õpetajad märkavad ka mittefüüsilise kiusamise vorme (Bauman & del Rio, 2005; Mishna, 2004).

Boulton'i (1997 viidatud Naylor, 2006) uuringust leidis aga märgatavalt paremaid tulemusi, enamuse õpetajaid pidasid kiusamiseks füüsilist ja vaimset vägivalda ning situatsioone, kus inimest sunnitakse tegema midagi, mida ta ei taha teha. Iga neljas õpetaja ei kaasanud kiusamise definitsiooni narrimist (nimede andmist), kuulujuttude levitamist, hirmutamist, teiste asjade võtmist. Üle poole õpetajatest ei arvanud definitsiooni grupist välja jätmist. Sama leidsid ka Maunder, Harrop, Tattersall, 2010, et kõige vähem nimetasid õpetajad grupist väljajätmist.

Ka Naylor, Cowie, Cossin, Bettencourt & Lemme (2006) said omakorda kinnitust, et õpetajate oskused kiusamist defineerida on väga piiratud. Tulemustest selgus, et iga kümnes õpetaja pidas kiusamiseks vaid selle otseseid vorme. On küll murettekitav, et selline hulk õpetajaid on niivõrd piiratud teadmistega, kuid siiski on see arv tunduvalt väiksem kui Boultoni (1997, viidatud Naylor, 2006), samalaadses läbiviidud uuringus saadud 25 protsenti.. Naylor et al (2006) leidis, et vaid 12,9% õpetajatest pidasid tegevustest väljajätmist kiusamiseks. Ligi kolmandik küsitletutest ei maininud võimu kuritarvitamist üldse. Veerand küsitletud õpetajatest vastasid, et kiusamine on tahtlik ja haigetegev. Antud uuring näitas taaskord, et õpetajate teadmised pole piisavad, et tegeleda efektiivselt kiusamisprobleemide lahendamisega.

Kõige paremad tulemused õpetajate koolikiusamise defineerimise osas andis Mishna, Scarcello, Pepler & Wiener (2005) uurimus, kus tõdeti, et õpetajad oskasid ära nimetada enamuse kiusamisega seotud märksõnu, jättes välja vaid "korduvuse". Kõik uuritud õpetajad viitasid oma definitsioonis ebavõrdsele võimutasakaalule ning enamuse neist tõid ka välja tahtlikkuse aspekti.

Siann, Callaghan, Lockhart & Rawsoni (1993) uurimuses intervjueriti 20 õpetajat. Intervjuu käigus, paluti neil defineerida sõna "koolikiusamine", ning hiljem küsiti, kas on olemas "tüüpiline kiusaja" ja "tüüpiline kiusatav" ehk mis iseloomustab kiusajat ja kiusatavat. Ka sellest uurimusest selgus, et eristatakse füüsilist ja mittefüüsilist kiusamist, pooled õpetajad viitasid võimu tasakaalutusele ning kahekümnest õpetajast vaid kaks märkis tegevuse korduvust. Kaheksakümmend protsenti vastanutest arvas, et pole olemas tüüpilist kiusajat, küll aga toodi välja et kiusajatel on madal enesehinnang ning nende sotsiaalsed oskused on puudulikud. Suurem

osa õpetajatest leidis, et “tüüpiline kiusatav” on vaikne, endassetõmbunud ja on teistest erinev välismuse, võimete või kultuurilise tausta poolest.

Uurimuse eesmärk ja küsimused

Koolikiusamine on jätkuvalt aktuaalne teema ühiskonnas. Antud uurimustöö teoreetiline osa näitab, et õpetajad ja lapsevanemad mujal maailmas ei oska väga täpselt defineerida kiusamiskäitumist. Sama probleemiga seisame silmitsi ka siin Eestis. Koolikiusamist lõpetada on väga raske, küll aga leidub ohtralt võimalusi selle vähendamiseks. Kuna koolikiusamist õpetajate ja lapsevanemate seisukohalt on väga vähe uuritud, siis töö autoril tekkis huvi teada saada, missugune on täiskasvanute nägemus koolikiusamisest.

Antud töö eesmärk on kirjeldada: lapsevanemate ja õpetajate definitsioone sõnast „koolikiusamine“, lapsevanemate ja õpetajate arvamusi ja kogemusi kiusamisprobleemidest I kooliastmes ning millised on võimalikud sekkumisviisid õpetajate ja lapsevanemate arvates.

Käesolevas töös esitati järgmised uurimisküsimused:

- Milliseid märksõnu kasutavad õpetajad ja lapsevanemad defineerides koolikiusamist?
- Milliste tunnuste järgi saab lapsevanem nii õpetajate kui lapsevanemate endi arvates aru, et tema last kiusatakse?
- Missuguseid koolikiusamise liike nimetavad õpetajad ja lapsevanemad kõige enam?
- Millises rollis võib lapsevanemate ja õpetajate arvates laps kiusamise olukordades osaleda?
- Mil määral on uuritavad varasemalt kokku puutunud koolikiusamisega ja milline see kokkupuude oli?
- Millistel põhjustel uuritavate arvates osasid lapsi kiusatakse?
- Millistel põhjustel uuritavate arvates mõned lapsed kiusavad?
- Millised võimalused on lapsevanemate ja õpetajate arvates koolikiusamise vähendamiseks?

Metoodika

Valim

Uurimusse valiti juhuslikult 6 Lõuna-Eesti kooli õpetajad ja lapsevanemad. Ankeet esitati täitmiseks 100-le I kooliastme lapsevanemale ja 100-le I kooliastme klassiõpetajale. Lastevanematele esitatud 100 ankeedist laekus täidetuna tagasi 65 ankeeti ja õpetajatele esitatud 100 ankeedist saadi tagasi vaid 29 täidetud küsimustikku. Kõik 29 õpetajat olid naissoost ja 65-st vastanud lapsevanemast olid 53 naissoost ja 12 meessoost isikut. Uurimuses osalenud õpetajate keskmine vanus oli 41,44 eluaastat ja lapsevanemate keskmine vanus oli 35, 71 eluaastat. Käesolevas töös kasutatud andmed koguti sügisel-talvel 2010. Uurimuses osalemine oli anonüümne ja vabatahtlik.

Uurimisinstrumentid

Antud magistritöös kasutati mõõtvahendina ankeeti (vt. lisa 1). Küsimustik on koostatud magistritöö autori poolt. Ankeedis oli kokku 11 küsimust, millest 2 puudutasid taustaandmeid. Esitatud küsimustest 8 olid avatud vastustega küsimused. Ankeedis esitatud küsimused olid identsed nii õpetajatele kui lapsevanematele. Küsimustikus paluti uuritava defineerida võimalikult täpselt mõistet „koolikiusamine“. Samuti sooviti teada saada, milliseid koolikiusamise liike uuritavad nimetada oskavad, millises rollis võib laps kiusamisprotsessis osaleda, kas ja millised on kokkupuuted uuritavatel koolikiusamisega. Veel paluti ära märkida põhjuseid, miks võib laps kiusatavaks sattuda ja miks mõni laps teisi kiusab. Viimaks avaldasid nii õpetajad kui lapsevanemad arvamust, millised on nende meelest võimalused koolikiusamise lõpetamiseks või vähendamiseks. Enne ankeetide laiali jagamist testiti seda 4 katseisiku peal. Töö autor veendus, et koostatud küsimustik mõõtis just seda, milleks ta oli ette nähtud. Ankeedi täitmine võttis aega orienteeruvalt 20 minutit.

Protseduur

Antud uurimus on läbi viidud sügis-talvel 2010, mille jooksul koguti andmeid kuuest Lõuna-Eesti koolist. Uuritavad vastasid ankeetküsimustikule, mis sisaldas endas suures osas avatud küsimusi. Uurimuse läbiviimiseks paluti nõusolekut kooli õppealajuhatajatelt ja õpetajatelt, ning seejärel jaotati küsimustikud kinnistes ümbrikutes uuritavatele, mis tagastati kokkulepitud ajaks.

Teise võimalusena kasutas uurija elektroonilist ankeeti, mis paluti tagastada kokkulepitud ajaks. Kasutati ka meeldetuletuskirju, mida saadeti uuritavatele kahel korral.

Kõik saadud avatud vastused kanti sõna-sõnalt MS Exceli tabelisse. Seejärel rakendati neile kvantifitseerivat sisuanalüüsi, mille käigus moodustati vastuste kokkuvõtvaks kirjeldamiseks kas teoorial põhinevad või vastuste sisust moodustatud kategooriad. Kõigi osalejate vastustest otsiti moodustatud kategooriaid. See andis autorile võimaluse leida erinevate kategooriate esinemissagedusi. Kategoriseerimise paikapidavuse kontrollimiseks vaadati vastuste kodeerimine üle nii magistritöö koostaja kui juhendaja poolt. Uuritavate vastused vaadati autori poolt üle kolmel korral.

Viimases küsimuses sisaldunud hinnanguskaalad kanti samuti andmetabelisse, kokkuvõtvalt on esitatud aritmeetilised keskmised. Õpetajate ja lapsevanemate hinnangute võrdluseks kasutati statistikapaketti SPSS for Windows.

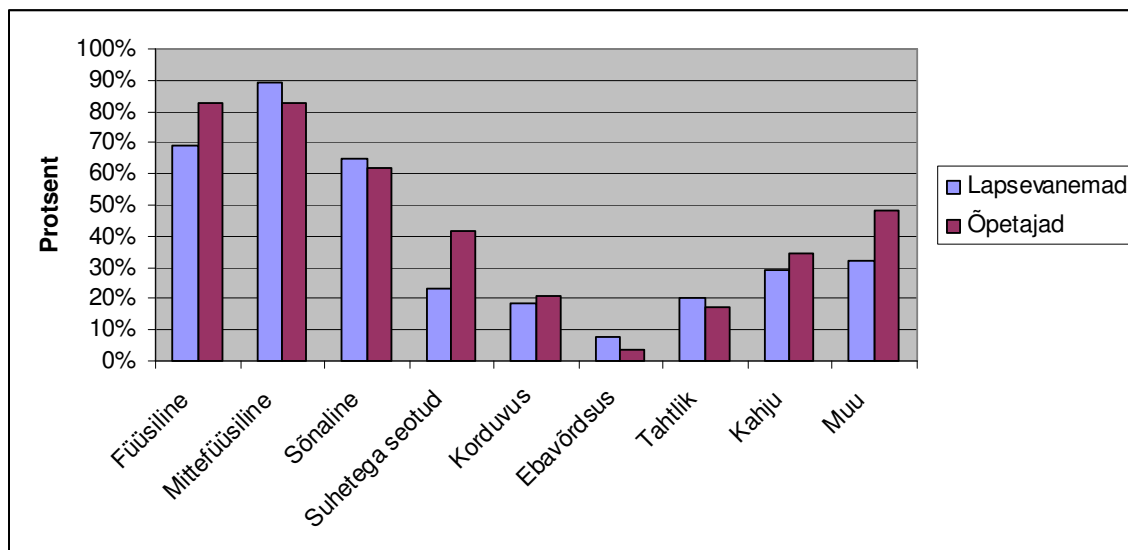
Tulemused

Tulemuste osas toodud näitetsitaatide juures on tsitaadi esitajale viidatud koodide abil näiteks: lapsevanem 37 (L37) ja õpetaja 5 (Õ5).

Koolikiusamise olemus

Esmalt soovis töö autor teada saada, mida täpsemalt õpetajad ja lapsevanemad peavad kiusamiseks. Seetõttu palus autor vastajal defineerida võimalikult täpselt sõna „koolikiusamine“. Küsimus oli sõnastatud avatuna, et mitte mõjutada anketeeritava vastust. Teoreetilisest osast lähtudes, olid oodatavad märksõnad: füüsiline kirjeldus, vaimne kirjeldus, korduvus, ebavõrdsus, tahtlikkus ja kahju tekitamine. Sealjuures vaimse kirjelduse jagas autor omakorda sõnaliseks ja suhetega seotud kategooriateks. Oodatavalt leidsid õpetajad 24 korral (83%), et kiusamine võib olla füüsiline ning samaväärselt (24 korral), et kiusamine võib olla vaimne vägivald, seejuures 62% õpetajatest eristas sõnalist vormi ning 41% laste omavaheliste suhetega seotud vormi. Kolmkümmend neli protsenti mainis ära kahju tekitamise ohvrile ja 17% nimetas et tegevus on tahtlik. Vaid viiendik õpetajatest märkis, et kiusamine on korduv tegevus. Ainult 3% ehk 1 õpetaja tõi välja ebavõrdse võimupositsiooni.

Muu hulgas lisas üks õpetaja, et koolikiusamine võib leida aset nii kooli territooriumil kui ka väljaspool kooli. Veel mainiti ära asjaolu, et kiusamise osapoolteks võivad olla nii õpilane-õpilane (4), õpetaja-õpilane (5) aga ka õpilane-õpetaja (2). Üks õpetaja kirjutas, et kiusamisele on raske jälile jõuda kuna tegevus toimub varjatult.

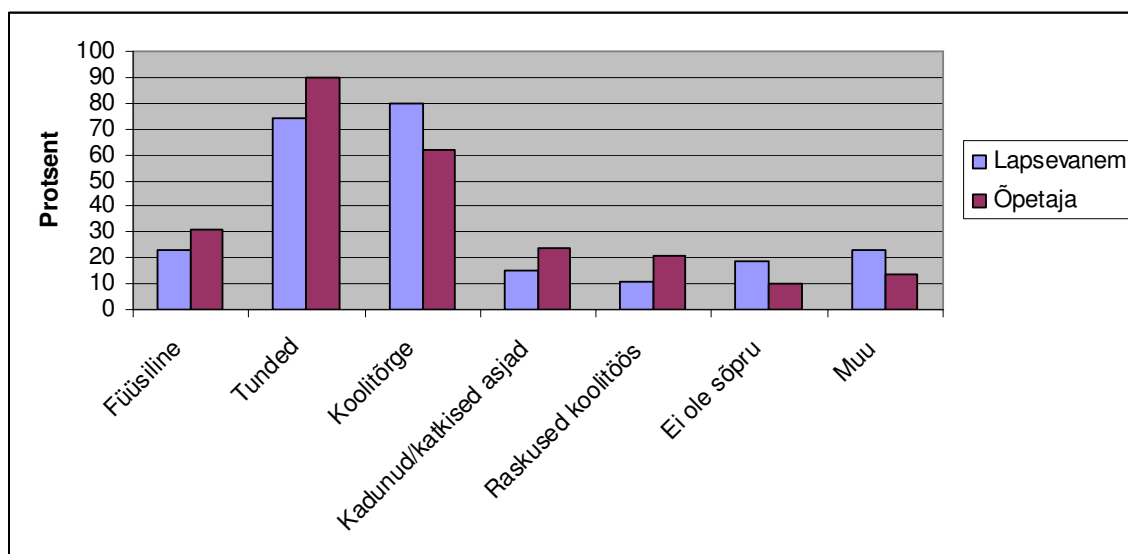
Joonis 2. Kiusamise definitsiooni märksõnade esinemissageduse võrdlus.

Lapsevanemad jagasid koolikiusamise laiemalt vaadelduna kaheks: füüsiliseks ja mittefüüsiliseks (Vt joonis 2). Seitsekümmend üks protsenti arvasid, et kiusamine on füüsilist laadi ja 89% arvasid, et kiusamine on mittefüüsilist laadi tegevus. Ka siin võib välja tuua sõnalised ja suhetega seotud märksõnad, mille protsendid olid vastavalt 64% ja 23%. Üheksateistkümnelt korral (29%) lisati, et kiusamise eesmärk on kellelegi kahju tekitada ja 12 korral (18%) märgiti tegevuse korduvust. L 37 kirjutas „Koolikiusamine muutub selleks siis, kui tavaline tüli või näiteks vihahoos halvasti ütlemine muutub pidevaks“. Viieks lapsevanematest pidas kiusamist tahtlikuks aktsiooniks. Kõige vähem, vaid 5 vastanut (8%) pidasid oluliseks ebavõrdsust võimupositsiooni.

Veel lisati, et kiusamine on last alandav käitumine, mille käigus lapse enesehinnang langeb. Ka lapsevanemad tõid välja asjaolu, et kiusamisprotsess võib olla ka õpetaja ja lapsevaheline. „Kui koolis näiteks ühte last kiusatakse, mõnitatakse, alandatakse, kas siis kaasõpilaste või õpetaja poolt, mille tagajärjel kaob lapsel tahtmine kooli minna“, nentis L 42.

Koolikiusamise tunnused

Järgmisena uuriti koolikiusamise tunnuseid. Uuritavatel paluti tuua välja erinevaid tunnuseid, mille põhjal vanem saaks aru, et tema last koolis kiusatakse. Tunnused grupeeriti järgmiselt: füüsiline (sinikad, marrastused), tunded ja meeleolu (ärritunud, nukrameelne, endassetõmbunud), koolitõrge (ei taha kooli minna, ei võta osa klassiüritustest), seletamatult kadunud ja katkised asjad, ei ole sõpru ning raskused koolitöös.

Joonis 3. Kiusamise tunnused.

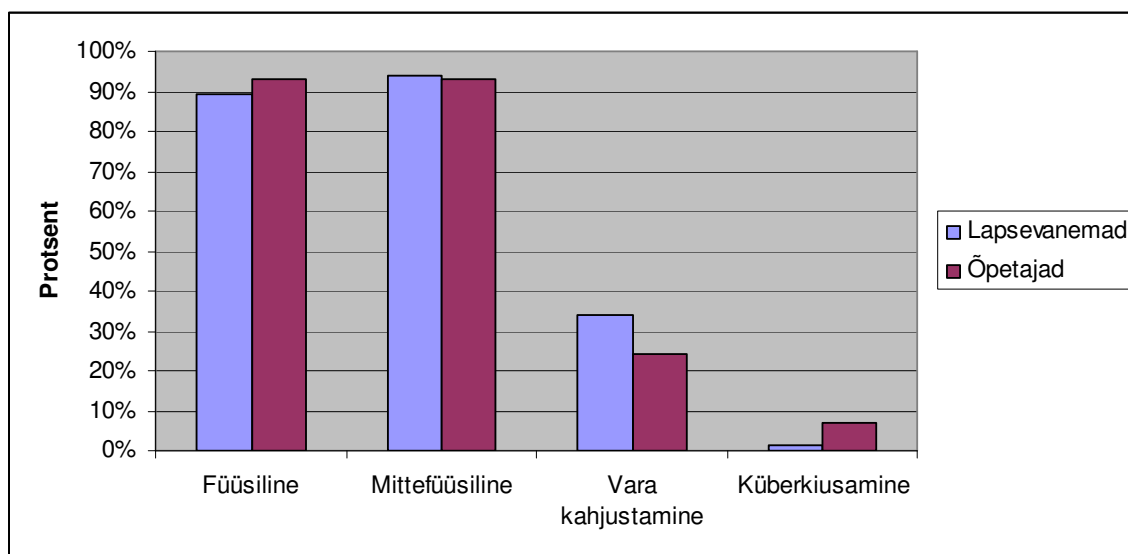
Kõige enam ehk 90% õpetajatest nimetas tunnete ja meeleoluga seotud märke (Vt joonis 3). Sellele järgnes 62% -ga koolitõrge ning 31% lisasid tunnustena füüsilised kirjeldused. 24% kaasasid oma kirjeldusse seletamatult kadunud või katkised asjad ning 20% veel raskuste ilmnemise koolitöös.

Lapsevanemad pidasid kõige olulisemaks märgiks tekkinud koolitõrget ja seda 52 korral (80%). 74% kõigist lapsevanematest arvas, et tunneksid võimaliku kiusamise ära lapse meeleolu järgi. Ligi neljandik märkaks füüsilisi märke oma lapse kehal, 15% oleksid valvsad kui lapsel oleks katkised või kummalisel kombel kaduvad asjad. Kõige vähem mainiti märksõna „raskused koolitöös“ ja seda vaid 11% lapsevanemaist. „Muu“ hulgas lisati, et laps ise räägib juhtunust, hakkab väiksemaid õdesid-vendi kiusama või tekib tal järsku soov konkreetseid kalleid asju saada.

Koolikiusamise liigid

Viiendas küsimuses (Vt joonis 4.) paluti mõlemal uuritavate grupil nimetada koolikiusamise liike. Laiemalt vaadatuna, kerkis esile nii õpetajate kui lapsevanemate hulgas kaks peamist liiki koolikiusamist. Need on füüsiline kiusamine, mille all peeti silmas löömist, tõukamist ja togimist ning mittefüüsiline kiusamine, mille alla grupeeriti narrimine, mõnitamine, tegevustest välja jätmine, kuulujuttude levitamine. Eraldi liigina võiks siin mainida ka vara kahjustamise.

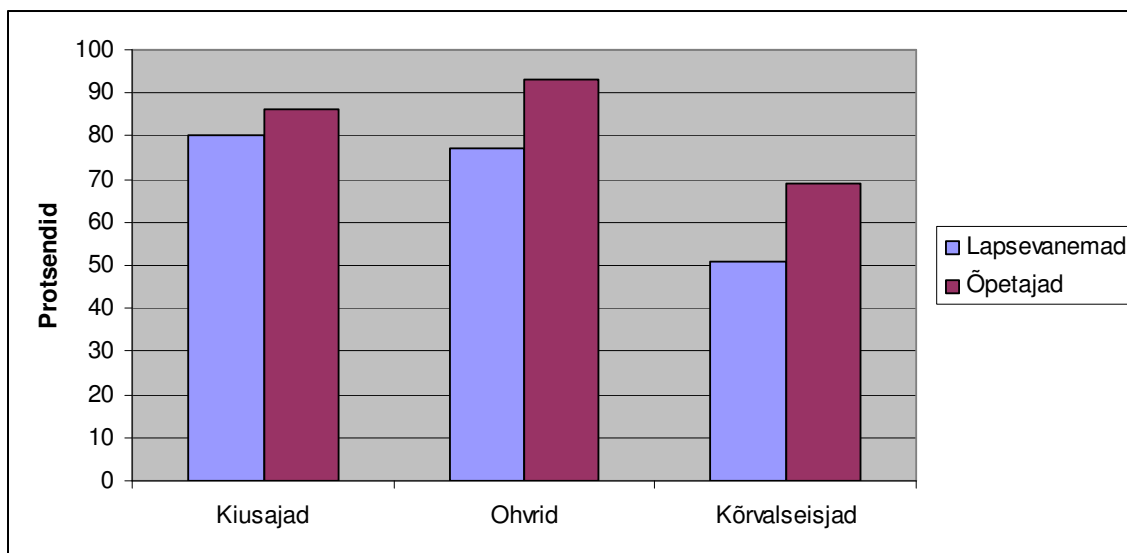
Joonis 4. Väljatoodud koolikiusamise liigid.

Nagu eelnevalt mainitud ja jooniselt näha võib, siis laiemalt jagati koolikiusamine kahte liiki: füüsiline ja mittefüüsiline kiusamine. Koguni 93% vastanud õpetajatest tõid ühe liigina välja füüsilise kiusamise ja sarnaselt nimetati teise liigina (93%) vaimset ehk mittefüüsilist kiusamist. Antud vastuste juures käsitleti eraldi liigina veel vara kahjustamist ja see mainiti ära 7 korral (24%). Vaid kaks õpetajat (7%) lisasid ühe võimaliku kiusamise liigina ka küberkiusamise. Ainult üks õpetaja (3%) nimetas kõiki 4 liiki korraga.

Kaheksakümmend üheksa protsenti lapsevanematest tõid välja füüsilist kiusamist ja 94% vaimset kiusamist. Vara kahjustamist kui kiusamise liiki käsitles 34% vastanud lapsevanematest. Taaskord, vaid 1 (2%) lapsevanem tõi oma vastuses välja küberkiusamise.

Kiusamise osapooled

Järgmisena paluti uuritavatel kirja panna võimalikud koolikiusamise osapooled.

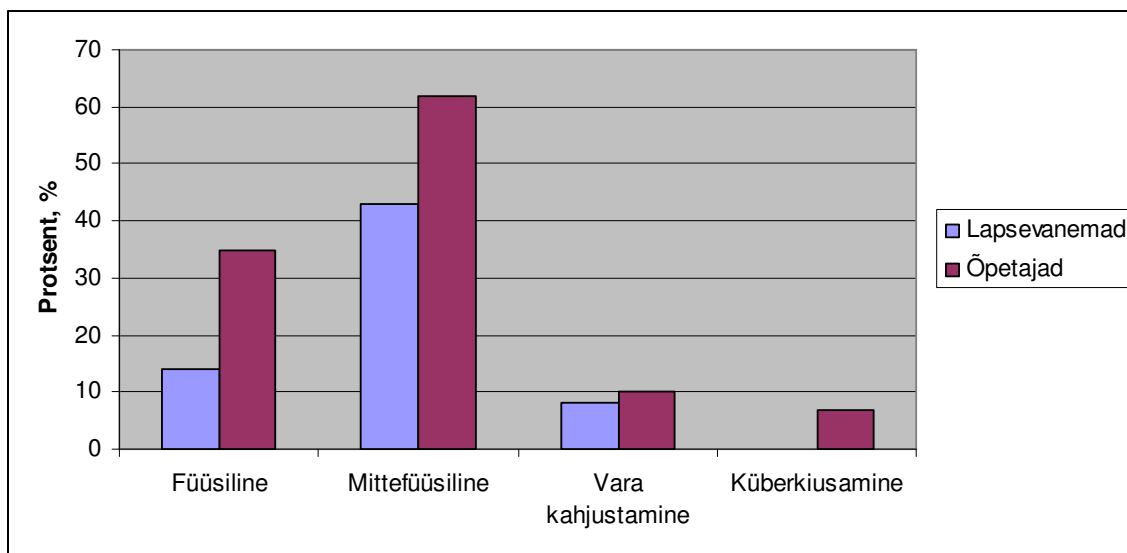
Joonis 5. Kiusamise osapoolte mainimise esinemissagedused vastajate lõikes.

Jooniselt 3 selgub, et kõige enam tuuakse koolikiusamise osapooltena välja kiusajaid ja ohvreid, ning alles seejärel kolmandal kohal mainitakse kõrvalseisjaid. Kaksikümmend viis (86%) õpetajat tõid välja kiusaja, 27 (93%) õpetajat nimetas ohvrit ning 20 (69%) vastanut oskasid välja tuua ka kõrvalseisja rolli. Lapsevanematel olid need sagedused vastavalt 80% (kiusaja), 77% (ohver) ja 51% (kõrvalseisja).

Isiklik kokkupuude koolikiusamisega

Järgnevalt uuriti vastajatelt, kas nad on varem kokku puutunud koolikiusamisega. Kui vastati jaatavalt, siis paluti autori poolt kirjeldada, milline see kokkupuude oli. Uuringust selgus, et 10% õpetajatest ei ole mingilgi viisil kokku puutunud koolikiusamisega.

Lapsevanemate hulgas leidis 43% koolikiusamisega mittekokkupuutunud. 54% vastas küsimusele jaatavalt, omades kokkupuudet koolikiusamisega läbi oma laste või olles ise noorena olnud kiusaja, kiusatava või kõrvalseisja rollis.

Joonis 6. Kiusamisjuhtumites erinevate liikide ja kirjelduste esinemine.

Toetudes õpetajate ja lapsevanemate vastustele (Vt joonis 6.), siis võib öelda, et kõige rohkem on kokku puutunud mittefüüsilise kiusamisega. Üle poole ehk 62% õpetajatest ja alla poole ehk 43% lapsevanematest on kokku puutunud mittefüüsilise kiusamisega. Samas füüsilise kiusamisega oli õpetajate hulgas kokkupuuteid 34% ja lapsevanemate hulgas vaid 14%.

Üsnagi võrdväärselt 8% lapsevanematest ja 10% õpetajatest oli kokku puutunud vara kahjustamise kui kiusamise liigiga.

Õpetajate hulgas oli ka neid (7%), kes on kokku puutunud küberkiusamisega, lapsevanemate seas ei olnud selliseid aga mitte ühtegi. Õ17 väljendab oma muret kasvava küberkiusamise osas „...viimasel ajal on suurenenud interneti või omavahel saadetud lindistuste/piltide saatmine kiusamise eesmärgil“.

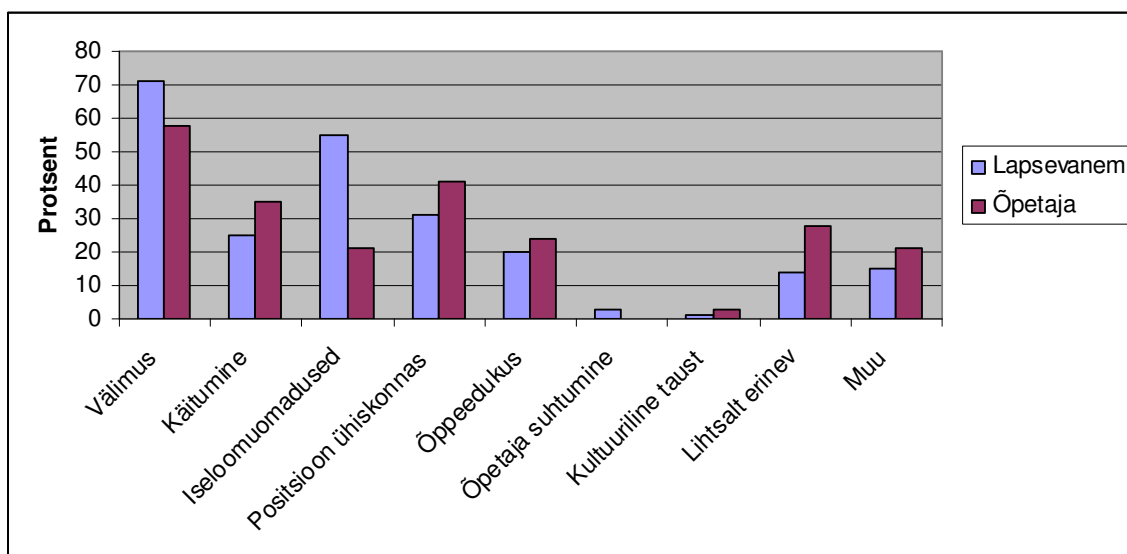
Üks lapsevanem kirjeldas oma kokkupuudet koolikiusamisega läbi oma lapse väga ekstreemselt. Näiteks L30 „Vihkab kooli, mängib kodus relvaga ja lubab mõned kaasõpilased maha lasta“. L24 kirjeldas järgmiselt „Jah. Nägin pealt, ehk olin oma kooliajal kiusamise tunnistajaks: narrimisele, ignoreerimisele. Klassivennad kleepisid ühe endi seast seina külge nagu Jeesuse risti ja sülitasid tema peale. Meie tüdrukud läksime vahele, mis omamoodi oli alandav ristilöödule.“

Neli lapsevanemat toovad oma kirjelduses välja, et õpetaja on aidanud lapse kiusamisele kaasa või on lausa alustanud kiusamisprotsessi. L45 kirjutas oma kiusamisega kokkupuute kohta „Õpetaja alandav suhtumine õpilasse, kui last mõnitatakse tema vanemate sotsiaalse kuulumise

tõttu ühiskonnas“. L26 tõi näitena „Algklassides narriti tütarlast, kellel oli tõenäoliselt sünnitrauma tagajärjel vaimne ja füüsiline võimekus teistest viletsam. Kiusamisprotsessi algatajaks oli antud juhul klassijuhataja“.

Kiusamise põhjused

Põhjuseid, miks osasid lapsi lapsevanemate ja õpetajate arvates kiusatakse, iseloomustab järgnev joonis 7.

Joonis 7. Põhjused, miks osasid lapsi kiusatakse.

Õpetajad peavad kõige enam kiusamise põhjuseks lapse välimust (prillide kandmine, riietus, pesematus, suur kehakaal), nii arvab 59 % vastanutest. Täpselt sama arvab 71 % lapsevanematest. Järgmiseks põhjuseks pakkusid õpetajad positsiooni ühiskonnas ja seda 12 korral (41%) lapsevanemate 31% vastu. Teiseks oluliseks põhjuseks pidasid vanemad lapse iseloomuomadusi ning seda mainiti 55% ulatuses.

Uuritavate käest küsiti ka arvamust selle kohta, miks osad lapsed hakkavad teisi kiusama. Kokkuvõtte saadud vastustest on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Põhjused, miks osad lapsed kiusavad.

Põhjused	Õpetajad (%)	Lapsevanemad (%)
Madal enesehinnang	44	25
On ise olnud kiusatavad	38	12
Tähelepanu vajadus	52	51
Kodune kasvatus.		
Perekondlikud põhjused.	48	40
Soov tunda üleolekut ja võimu.	21	29
Iseloom	28	14
Muu	31	32

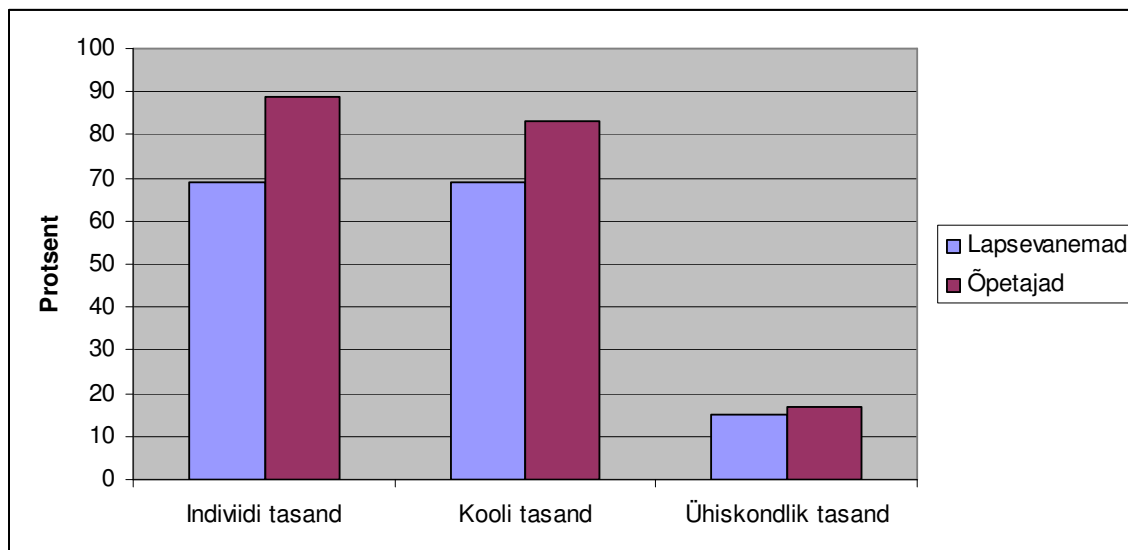
Eelnevast tabelist (Vt tabel 1.) eristub selgelt, et nii lapsevanemad kui õpetajad nimetasid kõige enam kategooriat „tähelepanuvajadus“. Teisena toodi välja „kodune kasvatus“. Edasi läksid õpetajate ja lapsevanemate arvamused lahku. Kui õpetajad nimetasid kolmanda põhjusena „madalat enesehinnangut“, siis lapsevanemad paigutasid selle märksõna alles viiendale kohale. Lapsevanemad pidasid oluliseks veel „soovi tunda üleolekut“.

Nagu tabelist näha, siis kategooria „muu“ osakaal on antud küsimuse juures üsna suur. „Muu“ alla liigitas autor need vastused, mis ei mahtunud ühtegi kategooriasse, näiteks: kiusajad kiusavad lihtsalt igavusest, soov kuuluda gruppi, et ise mitte kiusatavaks saada. L20 kirjutas „Võibolla nad ei tea kui hea tunne on kellelegi head teha (et sellest tekib palju parem enesetunne kui kellelegi halba tehes)“.

Kiusamisse sekkumine

Veel paluti uuritavatel kirja panna võimalused koolikiusamise lõpetamiseks või vähendamiseks. Selle küsimuse juures jagas autor vastused kolme erineva tasandi vahel: indiviidi tasand, kooli tasand ja ühiskondlik tasand. „Indiviidi tasandi“ alla paigutas autor kõik need vastused, mis puudutasid otseselt last, konkreetseid juhtumeid ning juhtumipõhiseid kooli ja kodu koostööga seotud väited. „Kooli tasandi“ all jagati väited, mis puudutasid otseselt kooli, õpetajate rääkimist ja nende tähelepanemisi vahetunnis, sealhulgas ka tugisüsteemide tegevust. Viimasesse

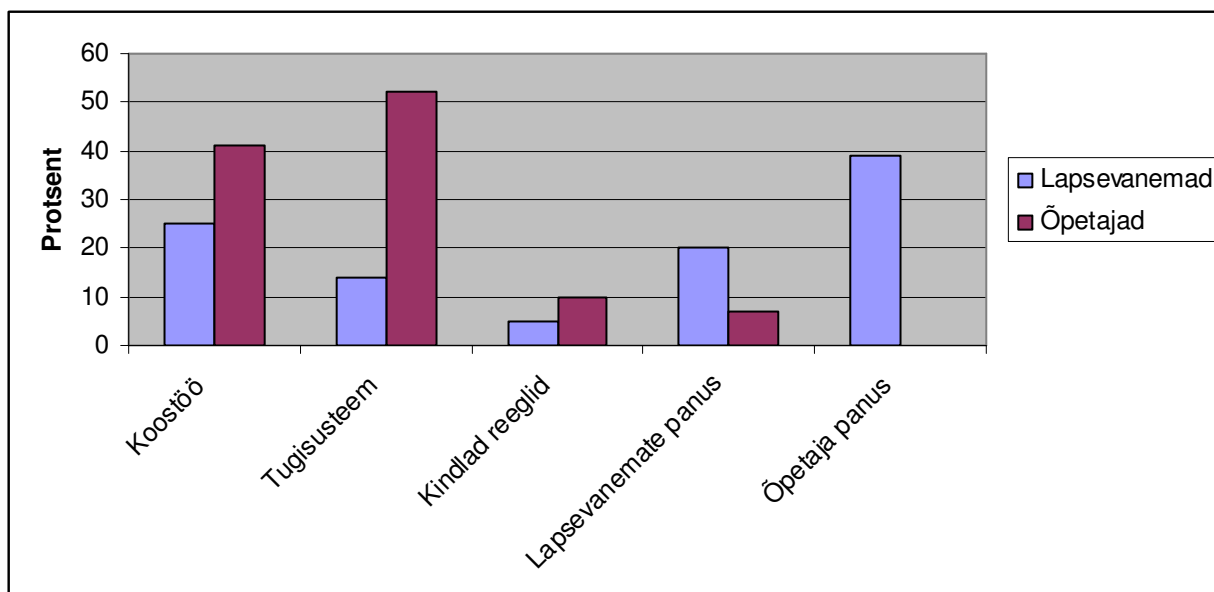
kategooriasse lisati need märksõnad, mis puudutasid ühiskonda, näiteks erinevad riiklikud kampaaniad, üldine teavitustöö, teadlikkuse tõstmine ja kodanikujulguse kasvatamine.

Joonis 8. Võimalused koolikiusamise vähendamiseks erinevatel tasanditel.

Jooniselt 8 vaadatuna näeme, et kõige vähem pakkusid uuritavad võimaliku lahendusviisina „Ühiskondlikku tasandit“, vaid 15% lapsevanematest ja 17% õpetajatest. Kõige enam loodetakse osapoolte koostööle ja õpetajate ennetustööle ja rääkimisele ning valvsusele.

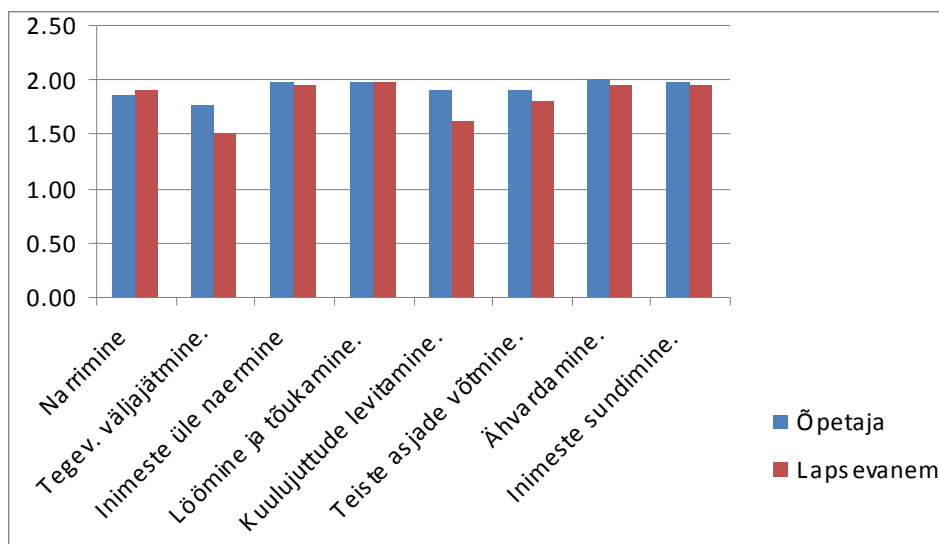
Jooniselt 9 on näha täpsem jaotus erinevatest võimalikest lahendusviisidest. Selgus, et õpetajad loodavad enim toimivale tugisüsteemile. Lapsevanemad (39%) aga loodavad, et õpetajad oleksid koolis tähelepanelikud, sekkuksid iga vähimagi juhtumi korral ja vajadusel teavitaks vanemaid. Oluliseks peetakse ka koostööd kooli ja kodu vahel, nii kirjutasid 41% õpetajatest ja 25% lapsevanematest.

Joonis 9. Tegevused koolikiusamise vähendamiseks õpetajate ja lapsevanemate arvamustes

Kirjeldataud käitumise hindamine kiusamiseks

Viimases, üheteistkümnendas küsimuses paluti vastajatel märkida, kas järgmised kaheksa tegevust kuuluvad kiusamise valdkonda. Nendeks tegevusteks olid: „narrimine“, „tegevustest välja jätmine/mittekaasamine“, „inimeste üle naermine inetul moel“, „löömine ja tõukamine“, „kuulujuttude levitamine“, „teiste asjade võtmine“, „ähvardamine“ ja „inimeste sundimine tegema midagi, mida nad ise ei taha“. Vastuse variandid olid „nõustun“, „pigem nõustun“ ja „ei nõustu“. Taaskord anti vastustele numbrilised väärtused nullist kaheni, kus 2 – „nõustun“, 1 – „pigem nõustun“ ja 0 – „ei nõustu“. Küsimustik on tõlgitud inglise keelest ja selle on koostanud Boulton, Trueman & Flemington (2002). Kõige vähem peavad lapsevanemad kiusamiseks „tegevustest välja jätmist“, sama kehtib ka õpetajate puhul.

Joonis 10. Tegevuste hindamine kiusamiseks.

Õpetajate ja lapsevanemate hinnangute võrdlusel ilmnes oluline erinevus ainult „kuulujuttude levitamise“ hindamisel kiusamiseks, $t = -3,03$, $df = 87,43$, $p < 0,005$. Õpetajad leiavad oluliselt suuremal määral, et „kuulujuttude levitamine“ on kiusamine.

Arutelu

Kiusamiskäitumist on nii Eestis kui mujal maailmas väga palju uuritud. Peamiselt on keskendunud kiusamise olemasolu, esinemissageduse, erinevate programmide mõjususe uurimisele kuid täiskasvanute ja lapsevanemate teadmised ja seiskohad on tahaplaanile jäetud. Sellest lähtuvalt oli käesoleva uurimuse üheks eesmärgiks välja selgitada, mida peavad õpetajad ja lapsevanemad kiusamiseks.

Kiusamiskäitumise ennetamisel ja tagajärgedega toime tulemisel on lapsevanematel ja õpetajatel oluline roll. Seetõttu on vajalik esmalt uurida, mida teavad täiskasvanud kiusamisest: mõiste, osapooled, liigid, tunnused ja põhjused. Täiskasvanute teadlikkus aitab tunduvalt parandada kooli ja kodu koostööd, mis annab lootust et tulevikus on kiusajaid, kiusatavaid ja teisi protsessis osalejaid oluliselt vähem.

Need vähesed uurimused, mis on varasemalt tehtud, on näidanud, et täiskasvanutel puudub selge või on kitsas arusaam kiusamisest (Monks & Smith, 2006; Naylor et al., 2006; Bauman &

del Rio, 2005) ja sellepärast ei oska nad märgata ka lapse muret. On oluline tähele panna erinevaid tunnusjooni, mis võivad otseselt viidata lapse kiusamisele.

Uuringust selgus, et oma definitsioonis tõid õpetajad võrdväärselt välja märksõnu „füüsiline“ ja „mittefüüsiline“ (83%), samal ajal kui 71% lapsevanematest arvas, et koolikiusamine võib olla füüsiline ja 89%, et mittefüüsiline. Sama leidis lastevanemate kohta oma uurimuses Monks & Smith (2006). Mittefüüsiline kiusamine jagunes omakorda kaheks: „sõnaline“ ja „suhetega seotud“. Lapsevanemad tõid oma kirjeldustes rohkem välja sõnalist poolt, seevastu õpetajad mainisid oluliselt rohkem „suhetega seotud“ märksõnu, ehk siis grupist väljajätmist ja ignoreerimist. Märksõnu nagu „ebavõrdsus võimusuhetes“ ja „tahtlikkus“ esines lapsevanemate kirjeldustes enam kui õpetajate omas. Õpetajad nimetasid aga omakorda enam „korduvust“ ja „kahju tekitamist“. Uurimistulemusena saadud andmetest võib järeldada, et kiusamist osatakse defineerida vaid osaliselt, tuues välja, et kiusamine võib olla füüsiline või mittefüüsiline. Oluliselt vähem pööratakse tähelepanu teistele märksõnadele, nagu „korduvus“, „ebavõrdsus võimusuhetes“, „tahtlikkus“ ja „kahju tekitamine“.

Kui Boulton (1997) viidatud Naylor 2006 leidis oma uurimusest, et üle poolte õpetajate ei arvanud kiusamise hulka grupist väljajätmist, siis käesolev uurimus kinnitab seda tendentsi, sest vaid 41% arvas selle märksõna definitsiooni hulka. Sama tõika kinnitab ka töö autori poolt läbiviidud küsimustiku viimane küsimus, millest selgus, et just tegevustest väljajätmist peetakse nii lapsevanemate kui õpetajate poolt kõige vähem kiusamiseks. Mis on vägagi kahetsusväärne, ainult üks õpetaja (3%) tõi välja ebavõrdsuse võimusuhetes, samal ajal kui Naylori 2006 uuringus oli see protsent seitsekümmend ja Siann et al. 1993 uurimuses viiskümmend viis.

Järgnevalt uuriti lapsevanematelt ja õpetajatelt, mille järgi on võimalik aru saada, et last kiusatakse. Kõige rohkem nimetati lapsevanemate poolt kategooriat „koolitõrge“ ning õpetajate poolt kategooriat „tunded ja meeleolu“. Oluliselt vähem, vaid kolmandik õpetajatest ja viiendik lapsevanematest nimetas füüsilisi märke. Kuna seitsmendas küsimuses tõid uuritavad välja, et kõige enam ollakse varasemalt kokkupuutunud just mittefüüsilise kiusamisega, siis antud küsimuse juures on mõistetav, miks uuritavad märkaksid just rohkem mittefüüsilisi märke.

Uurides, missuguseid kiusamise liike õpetajad ja lapsevanemad oskavad nimetada ning millised on kiusamisprotsessi võimalikud osapooled, pakuti üsna võrdselt mõlema uuritava grupi poolt füüsilist ja mittefüüsilist kiusamist ning seda üheksakümne protsendi ringis. Veel nimetati vara kahjustamist. Vaid kaks õpetajat ja üks lapsevanem nimetasid oma vastustes muu hulgas

küberkiusamist. Kiusamise osapooltena tekkis selgelt kolm alajaotust: nendeks on kiusajad, ohvrid ja kõrvalseisjad. Kõrvalseisjaid mainiti nendest kolmest kategooriaist kõige vähem – 51% lapsevanematest ja 69% õpetajatest.

Isiklik kokkupuude koolikiusamisega oli olemas üheksal õpetajal kümnest ja rohkem kui pooltel (54%) lapsevanematel. Uuritavate toodud näidetest selgus, et rohkem omatakse kokkupuudet mittefüüsilisel tasandil ja vähem füüsilisel tasandil. Vähem oldi kokkupuutunud vara kahjustamisega, 10% õpetajatest ja 8% lapsevanematest. Küberkiusamisega ei olnud ükski uuritav lapsevanem varem kokku puutunud, küll aga 7% õpetajatest. Vähene kokkupuude küberkiusamisega võib tuleneda sellest, et ajal, mil lapsevanemad ja õpetajad olid ise koolilapsed, oli arvutite ja mobiiltelefonide kasutamise võimalus suhteliselt piiratud. Kurb on tõsiasi, et neli lapsevanemat kuuekümne viiest märkisid, et õpetaja on olnud kiusamisprotsessi algatajaks või on oluliselt aidanud kaasa lapse kiusamisele.

Küsimusele, miks osasid lapsi kiusatakse, vastasid lapsevanemad ja õpetajad üsnagi erinevalt. Peamiseks põhjuseks toodi siiski mõlemate uuritavate grupi poolt teistest erinev välimus. Lapsevanemad pidasid väga oluliseks ka lapse iseloomuomadusi, nimetades neid 55% juhtudest. Üle neljakümne protsendi õpetajatest pidas tähtsaks ka positsiooni ühiskonnas. Kõige vähem arvati kiusamise põhjuseks olevat kultuurilist tausta ja õpetaja suhtumist lapsedesse.

Uuritavate käest küsiti ka arvamust selle kohta, miks osad lapsed teisi kiusavad. Selle küsimuse juures toodi kõige rohkem välja kategooriat „tähelepanu vajadus“. Teise olulise põhjusena nimetasid mõlemad osapooled „perekindlike põhjused“. Kolmandana (44%) tõid õpetajad välja „madala enesehinnangu“. Kakskümmend üheksa protsenti lapsevanematest ja 21% õpetajatest pidasid kiusajatele iseloomulikuks soovi tunda üleolekut ja võimu. Nii arvasid oma uurimuses ka Carney & Merrell (2001). Kategooria „muu“ hulgas nimetati lapsevanemate poolt seitsmel korral ka madalat empaatiavõimet, mis nimetati ära ka Beale'i uurimuses 2001. aastal.

Viimaks palus autor uuritavatel kirjeldada võimalusi koolikiusamise peatamiseks või vähendamiseks. Sekkumisvõimalusi nähakse rohkem indiviidi ja koolitasandil, vähem ühiskondlikul tasandil. Selgus, et üle poolte õpetajatest näevad kõige enam potentsiaali tugisüsteemide edukal rakendamisel probleemi lahendamiseks. Lapsevanemad on omakorda seadnud kõrged ootused õpetaja efektiivsele tegevusele. Kuna töö autori arvates peitub kiusamisprobleemide ennetamise ja lahendamise võti just õpetajate ja lapsevanemate tõhusas

koostöös, ei olnud antud märksõna esinemise protsendimäär just ootuspärane: lapsevanemad 25% ja õpetajad 41%.

Kokkuvõttes võib öelda, et õpetajate ja lapsevanemate nägemus kiusamisprobleemist on üsna pealiskaudne ja napisõnaline. Sellegipoolest püüeldakse ühise eesmärgi poole – koolikiusamist vähendada. Nii õpetajad kui lapsevanemad soovivad, et lapsel oleks koolis turvaline ja pingevaba õhkkond, kus nad saaksid probleemideta haridust omandada ja üksteisega meeldivalt suhelda.

Kuna antud valdkonda on autorile teadaolevalt nii Eestis kui mujal maailmas just lapsevanemate seisukohast väga vähe uuritud, siis soovitab autor seda teha. Saadud tulemused võivad olla kiusamise ennetamise ja kiusamisega võitlemise seisukohalt määrava tähtsusega.

|

Kasutatud kirjandus

- Ball, H. A., Arseneault, L., Taylor, L., Maughan, B., Avshalom, C. Moffitt, T. E. (2008). Genetic and environmental influences on victims, bullies and bully-victims in childhood. *Journal of Child Psychology*, 49, 104-112.
- Beale, A. & Scott, P. C. (2001). „Bullybusters“: Using Drama to Empower Students To Take a Stand against Bullying Behavior. *Professional School Counseling*, 4, 300-305.
- Boulton, M. J., Treuman, M. & Flemington, I. (2002). Associations between Secondary School Pupils' Definitions of Bullying, Attitudes towards Bullying, and Tendencies to Engage in Bullying: age and sex differences. *Educational Studies*, 28, 353-370.
- Carney, A. G., & Merrell, K. W. (2001). Bullying in schools: Perspectives on understanding and preventing an international problem. *School Psychology International*, 22, 364-382.
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E. & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and Victimization in Childhood and Adolescence : Meta-analytic Investigation. *School Psychology Quarterly*, Vol. 25, No. 2, 65-83.
- Hazler, R. J., Hoover, J. H. (1993). What do kids say about bullying? *Education Digest*, 58 Issue 7. 16-20.
- Helping Kids Deal With Bullies*. Külastatud 20.02.2010, aadressil
http://kidshealth.org/parent/emotions/behavior/bullies.html#a_Signs_of_Bullying
- Holt, M. K., Kaufman Kantor, G. & Finkelhor, D. (2009). Parent/Child Concordance about Bullying Involvement and Family Characteristics Related to Bullying and Peer Victimization. *Journal of School Violence*, 8, 42-63.
- Houndoumadi, A., & Pateraki, L. (2001). Bullying and bullies in Greek elementary schools: pupils' attitudes and teachers'/parents' awareness. *Educational Review*, 53, 19–26.
- Kraav, I. & Kõiv, K. (2001). *Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Kõiv, K. (2000). Koolikiusamine. Kutsar, D. (Toim.). (2000). *Lapsed Eestis*. Tallinn: ÜRO, 43-45.
- Kõiv, K. (2003a). *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik III*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.

- Kõiv, K. (2003b). *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik IV*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumisemitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Maunder, R. E., Harrop, A. & Tatterstall, A. J. (2010). Pupil and staff perceptions of bullying in secondary schools: comparing behavioural definitions and their perceived seriousness. *Division of Psychology, University of Northampton, UK. School of Natural Sciences and Psychology, Liverpool John Moores University, UK. Educational Research*, 52, 263
- Menesini, E., Fonzi, A. & Smith, P. K. (2002). Attribution of meanings to terms related to bullying: A comparison between teacher's and pupil's perspectives in Italy. *European Journal of Psychology of Education*, 17, 393-406.
- Mishna, F. (2004). A qualitative study of bullying from multiple perspectives. *Children & Schools*, 26, 234-247.
- Mishna, F., Scarcello, I., Pepler, D. & Wiener, J. (2005). Teacher's Understanding of Bullying. *Canadian Journal of Education*, 28, 4, 718-738.
- Monks, C. P., Smith, P. K. (2006). Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience. *British Journal of Developmental Psychology*, 24, 801–821.
- Naylor, P., Cowie, H., Cossin, F., Bettencourt, R. & Lemme, F. (2006). Teachers' and Pupils' definitions on bullying. *British Journal of Educational Psychology*, 76, 553-576.
- Pollastri, A. R., Cardemill, E. V. & O'Donnell, E. H. (2010). Self-Esteem in Pure Bullies and Bully/Victims: A Longitudinal Analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 25, 1489-1502.
- Rigby, K. (2003). *Bullying among young children: A guide for parents*. Australian Government Attorney-General's Department.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K.M.J., Björkqvist, K., Österman, K. & Kaukiainen, A. (1996) Bullying As a Group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group. *Aggressive Behaviour* 22, 1-15.
- Sharp, S., & Smith, P. K. (Toim). (2004). *Võitlus koolikiusamisega: Juhiseid turvalise koolikeskkonna loomiseks*. Tartu: Guttenberg.

- Siann, G., Callaghan, M., Lockhart R. & Rawson, L. (1993). Bullying: Teachers' views and school effects. *Educational Studies*, 19, 307-321.
- Smith, P. K., Brain, P. (2000). *Bullying in Schools: Lessons From Two Decades of Research*. Aggressive Behavior Volume 26, 1–9.
- Smith, P. K., Pepler, D., & Rigby, K.(Ed.). (2004). *Bullying in schools: How Successful Can Interventions Be?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Smokowski, P. R. & Kopasz, K.H.(2005). Bullying in School: An Overview of Types, Effects, Family Characteristics, and Intervention Strategies. *Children & Schools* 27, 101-110.
- Soonets, R., Loko, J., Loko, T. M., Roomeldi, M., Pöldsepp, I., Halfre, L., Altosaar, K., Heido, R., Popova, A., & Saar, S.(1997). *Laste väärkohtlemine*. Tartu: Kirjastus AS Atlex.
- Solberg, M. E., Olweus, D., Endresen, I. M. (2007). Bullies and victims at school: Are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology*, 77, 441-464.
- Sullivan, K., Cleary, M. & Sullivan, G. (2004). *Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla*. Tartu: AS Atlex.

Lisa 1.

Küsimustik lapsevanemale/õpetajale

Lugupeetud lapsevanem,

Olen Siret Jõgisuu, Tartu Ülikooli üliõpilane 5. kursuselt. Kirjutan oma magistritööd teemal „Täiskasvanute nägemus koolikiusamise olemusest“. Uurimuse eesmärk on välja selgitada, mida täiskasvanud (lapsevanemad ja õpetajad) kiusamisest teavad.

Palun vastake küsimustele alustades 1. küsimusest. Teie vastused on uurimuse seisukohast väga olulised. Küsimustik on anonüümne ja saadud tulemusi kasutatakse vaid üldistatud kujul uurimistöo järelduste tegemiseks. Tänan Teid ette vastamise eest!

Siret Jõgisuu

Sotsiaal- ja Haridusteaduskond Haridusteaduste Instituut

e-mail: siret65@gmail.com

1. Palun märkige oma sugu ristikesega.

1 mees _____

2 naine _____

2. Teie vanus:

3. Palun seletage võimalikult täpselt, mis on Teie arvates koolikiusamine?

[illegible]

4. Milliste tunnuste järgi võib lapsevanem aru saada, et tema last kiusatakse koolis? Nimetage neid.

.....

.....

.....

.....

5. Missuguseid koolikiusamise liike Te teate? Nimetage neid.

.....

.....

.....

6. Millised on võimalikud koolikiusamise osapooled?

.....

.....

7. Kas olete kokku puutunud koolikiusamisega? Jah ____ Ei ____

Kui jah, siis palun kirjeldage, milline see kokkupuude oli.

.....

.....

.....

.....

.....

8. Miks Teie arvates osasid lapsi kiusatakse? Nimetage põhjuseid.

.....

.....

.....

.....

.....

9. Miks Teie arvates mõned lapsed kiusavad teisi?

.....

.....

.....

10. Millised on võimalused koolikiusamise lõpetamiseks või vähendamiseks?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

11. Kas järgnevad tegevused kuuluvad kiusamise valdkonda?

Tee sobivasse kasti ristike.

	Nõustun	Pigem nõustun	Ei nõustu
Narrimine			
Tegevustest välja jätmine/mittekaasamine			
Inimeste üle naermine inetul moel			
Löömine ja tõukamine			
Kuulujuttude levitamine			
Teiste asjade võtmine			
Ähvardamine			
Inimeste sundimine tegema midagi, mida nad ei taha			

Täna südamest, et leidsite aega vastata!